

GUSTAV RADBRUCH LEVELE PÉTERI ZOLTÁNNAK

FEKETE Balázs
egyetemi tanár (ELTE ÁJK)

(Néhány éve rendeztettem Péteri tanár úr különféle dossziéit Jogtudományi Intézetbeli szobájában, és akkor akadt a kezembe egy megsárgult, itt-ott meggyűrődött, nem mindenhol tisztán olvasható gépelt levél német nyelven. A levél fordítását itt közlöm először.)

Tisztelt Péteri Zoltán Úr!
Kedves fiatal kollégám!

Nagy örömmel vettem kézbe a munkásságommal foglalkozó tanulmányát! Nemrég azt is megtudtam, hogy ez a szöveg immár egy gyűjteményes kötetben is megjelent, mely a nyugati – az Önök szóhasználatában: polgári – jogelmélet 20. századi tablóját tárja az érdeklődő magyar olvasóközönség elé. Megtisztelőnek érzem, hogy életművemet a modern nyugati jogelmélet részének tekintik és a neokantianizmus tanaiból inspirálódó szerzőként olyan irányzatokkal kerülhetek egy kötetbe, mint például a szociológiai jogelmélet, a történeti jogtudomány, vagy akár az egzisztencializmus. Különösen megragad, hogy tudomásom szerint az Ön tanulmánya az első olyan magyar nyelvű munka, mely a jogfilozófiámmal foglalkozik, így műveimet az Ön „tolmácsolásában” ismerhetik meg a magyar jogászok.

Az afölött érzett örömömnél, hogy műveimet Ön a magyar olvasók elé tárta – és így azok egy olyan jogi kultúrában is rezonálhatnak, mely nyelvi, kulturális, és történeti okokból a modern korban mindig is közel állt a német jogi kultúrához, és szerintem ezen az sem változtat, hogy a második világháború után a történelmi helyzet miatt keleti irányba kellett figyelmét irányítania – még nagyobb elégedettséggel tölt el tanulmányának értő megközelítése és magas szintű elemzése. Ön valóban érti jogfilozófiám alap gondolatait és azok érzékeny és alapos feldolgozása azt sejteti számomra, hogy gondolkodása számos ponton is közel áll az enyémhez. Meg merem kockáztatni, tudományos szempontból rokonlelkek lehetünk. Nehezen tudom elképzelni, hogy valaki, aki alapvetően szemben áll mindazzal, amit gondolok, ilyen egyszerűen lényeglátó és kifinomult, a gondolataimat precízen visszaadó elemzést tudjon írni jogelméletemről.

Természetesen nem kerülte el figyelmemet, hogy Ön több ponton is kritikus. Bevallom, ennek kifejezetten örülök, hiszen meggyőződéses relativista gondolkodóként nem vindikálnám magamnak azt a jogot, hogy műveimet hibátlanak és emiatt támadhatatlannak gondoljam. A kritika nélkülözhetetlen, mivel segít tovább gondolnunk

álláspontunkat és így még meggyőzőbbé tehetjük azt. Szociáldemokrata meggyőződésemtől nem áll távol a marxi világnézet, egykoron igazságügyi miniszterként magam is igyekeztem a német jogrendszerben olyan reformokat elindítani, melyek a törvények erejével egy igazságosabb társadalom megszületését is elősegítik, de, sajnos, a történelmi helyzet és a weimari köztársaság működtetésének kihívásai miatt túlzottan is mindennapi politika kihívásai kötötték le figyelmem. Azonban, a jog filozófiai kérdéseivel foglalkozó jogásként mégsem tudom elfogadni az Önök értelmezését a marxi elméletről, mely azt az egyedülként elfogadható és önmagában is megálló világertelmezésként mutatja be. Mint tudja, relativista vagyok, és azt gondolom, hogy a különféle értékrendek képesek lehetnek egymás mellett és együtt létezni. Fontosak a marxi kategóriák, de számomra ugyanolyan fontos a keresztény hit is. Ezért nem tudok egyetérteni a marxizmusnak azzal a kizárólagosságával, amit az Önök országában – talán nem függetlenül a szovjet felszabadítástól és a kommunista pártok hatalomra jutásától – a tudományos életben egyöntetűen elfogadnak.

Írását olvasva felmerült bennem egy kérdés, amiről örülnék, ha egyszer beszélgethetnénk. Vajon hol a tudomány határa? A tanulmányát olvasva az a benyomásom, hogy Ön szerint – összhangban a marxi gondolat Önök által vallott értelmezésével – lényegében minden tudomány, és ez a marxista-leninista tudomány, bármilyen kérdés kimerítő megválaszolására képes. E ponton finom kételyek merülnek fel bennem, hogy vajon ez az álláspont tartható-e. Az élettapasztalatom az sugallja, hogy bármennyire is csábító, ez nem ilyen egyszerű, mindig lehet olyan helyzet, ahol a dogmatikus rendszerek cserbenhagynak minket, nem képesek valódi válaszokat adni. Úgy vélem, hogy egy bizonyos ponton túl elnémul a filozófia – legyen az bármilyen indíttatású – és csak és kizárólag az ember marad. Az ember, aki – meghallgatva hite és meggyőződése sugalmazásait – dönt. Azt is gondolom, nem ruházhatjuk át a tudományra, hogy döntéseket hozzon helyettünk, bármennyire is csábítóan tűnik egy olyan filozófiai rendszer, mely képesnek tűnik minden kérdésre a saját rendszerében megfelelő választ adni. És, én úgy látom, Ön is döntött. Döntött, amikor elkezdte ezt a tanulmány megírni, annak ellenére, hogy az én relativista előfeltevésem nyilvánvalóan nem kompatibilisek az Önök akadémiai világában jelenleg elvárt és kizárólagos – véleményem szerint túlzottan monolitikus – filozófiai meggyőződéssel. Továbbá, akkor is döntött, amikor a fenti nyilvánvaló ellentét ellenére is vállalta e magas színvonalú tanulmány publikálását, mely ugyan a marxista-leninista világnézet jegyében kritikám velem, de mégsem utasítja el *ab ovo* a jogról és a joghoz kapcsolódó értékekről vallott gondolataimat.

Mindemellett, tanulmányát lapozgatva az a benyomásom, hogy annak van egy másik, a munkáim elemzésén és kritikáján túli rétege is. Ez a réteg áttetszőbb, finomabb, de mégis határozottan érzékelhető. Látva a Német Demokratikus Köztársaság születését a szovjet fegyverek árnyékában azt gondolom, hogy egy minőségileg is új állam- és politikai fejlődés kezdődött meg Németország keleti részén. Összhangban a marxista-leninista államelmélettel, ez a felfogás nyilvánvalóan szemben áll mindazzal, amit ők burzsoá jognak és államiságnak neveznek. Nem kételkedem abban, hogy 1949-et követően hasonló folyamatok indultak el Magyarországon is, sarkosan szembehelyezkednek mindazzal a joggal és politikával, mely a korábbi időszakot jellemezte. Azt figyeltem meg, hogy az ön írásának szóhasználata, minden kritikai nézőpont ellenére is megőrzi a nyugati jog- és államelmélet alapvető terminológiai örökségét – például

igazságosság, egyenlőség, jogbiztonság, emberi jogok, vagy demokrácia – és így folyamatosságot teremt a nyugati jogi gondolkodással az e szempontból nyilvánvalóan kedvezőtlen szellemi és intellektuális klíma ellenére is. Ön tehát ismét döntött.

Mint láthatja, tanulmányát nagyra értékelem, és különösen nagyra értékelem az embert, aki fáradságot nem sajnálva megírta azt a hatvanas évek népi demokratikus Magyarországon. Biztos vagyok abban, a kötet szerkesztőjének és lektorainak lehettek megjegyzései, és azt is el tudom képzelni, hogy markánsabb marxista-leninista kritikát várhattak el, nem találva kellően átütőnek a szöveget a két világrendszer közötti szellemi küzdelem szempontjából. Ön azonban a korrektséget választotta, minden külső szorítás ellenére, és ezzel jogászgenerációk számára megalapozhatja a rólam és gondolataimról kialakult képet. Ezt csak megköszönni tudom!

Nem szeretném sokáig feltartani, remélem lesz egyszer alkalmunk személyesen is találkozni és megvitatni mindazt, amit a fentiekben csak igen vázlatosan tudtam érinteni! Örömmel hallgatnám meg a véleményyt mindezekről!

Zárásként megengedné, hogy kérjek egy szívességet? Kérem, adja át üdvözetemet Peschka Vilmosnak – ha jól tudom, Önök jó barátok – nemrég olvastam Thomas Mann portréját a *[olvashatatlan szöveg]* legutóbbi számában és igen szimpatikusnak találtam. Előre is nagyon köszönöm!

Heidelberg, *[a dátum a tinta elmosódása és a papír meggyűrődése miatt nem olvasható]*

Gustav Radbruch